

Стратегически направления и приоритети на научната политика на БАН през периода 2009-2013 г.

През последните 20 години се извършиха радикални промени в политическото и икономическото устройство на България към демократизация на обществените отношения, преход към пазарно стопанство и отварянето ѝ към външния свят. Като страна член на Европейския съюз (ЕС) пред нея стоят големи предизвикателства с оглед на пълноценната ѝ интеграция в общността. Заедно с това през идващите години тя ще бъде подложена на нови и не по-малки изпитания, свързани с усилията за изграждане на икономика и общество в съответствие с процесите и тенденциите и в глобален мащаб. Като се отчитат особеностите на съвременния свят - динамичното развитие на новите технологии и нарастващата роля на човешкия капитал, най-новата парадигма на ЕС е "икономически растеж, заетост и конкурентоспособност в икономиката на знанието". Докато по-развитите страни продължават прехода си към икономика, основана на знанието, от България се очаква да изгради базовите си инфраструктури, увеличи инвестициите в човешкия капитал и осъществи реструктуриране на икономиката с цел да повишава конкурентоспособността ѝ.

Дефинирането на стратегическите направления и приоритетите на научната политика изисква комбиниран подход, като се отчитат перспективите пред социално-икономическото развитие на страната, наличието на традиции, материална база и човешки потенциал, необходимостта да се насърчават приложните изследвания с оглед на потребностите на обществото и бизнеса и т.н.. Те трябва да бъдат съобразени с особеностите на вътрешно-териториалното разпределение и потенциал в страната, с географския ни регион и с научните приоритети на ЕС. Следва да се съхрани и развие и капацитетът в областта на фундаменталните изследвания като основен катализатор на познанието и основа за развитие на приложните изследвания. Фундаменталните изследвания гарантират възпроизводството на научния потенциал на страната и представляват мост между националната научно-изследователска дейност и световния процес на постигане на върхови научни резултати.

По принцип научните приоритетни области носят силен иновационен заряд. Те трябва да повлияят значително за икономическото развитие на България и да съответстват на световните и европейските тенденции. Тези научни области дават отражение върху качеството на живот и гарантират устойчиво развитие. Поради своето естество и значение те оказват влияние не само за днешните, но и за бъдещите поколения.

Просперитетът на обществото се определя както от социално-икономическите и технологични фактори, така и от чистата и здравословна околна среда. Природните бедствия, предизвикани от климатични, ендегенни и антропогенни фактори доведоха до повишен интерес към научните методи, за оценяване и прогнозирането им. Изследването на глобалните климатични промени и не докрай изяснената роля на антропогенния фактор налагат гъвкаво прегрупиране на научния потенциал и насочване на усилията към тези критични за човечеството проблеми. Глобалните неотложни проблеми пред човечеството налагат в науката да бъдат насочени по-големи инвестиции към изследвания, отнасящи се до: енергийните източници и енергоспестяващите технологии; питейната вода; проблема за вредните и опасни битови и промишлени отпадъци; нови, нетрадиционни суровини; нови материали; информационните и комуникационни технологии; биотехнологиите, храните и здравето; нанонауките и нанотехнологиите; биоразнообразието и биологичните ресурси и др.

Една от основните цели на науката е да допринесе за подобряване на качеството на живот на хората, включително намаляване на различията в равнището на доходи между отделните страни. Това са въпроси от особена важност за България като страна с най-ниски доходи в рамките на ЕС. Броят на заетите с наука в България намаля драстично през последните две десетилетия, а сред останалите в нея се наблюдава интензивен процес на увеличаване на средната възраст. Оказва се, че при среден брой изследователи на 1000 души в ЕС(15) 5.68 човека, и над десет човека в Швеция, Финландия и други страни, в България техният брой е само 2.62. БАН счита, че една от основните причини за липса на приток на квалифицирани млади хора в областта на науката, а и по-общо до бавната модернизация на страната, е в съществуващия дисбаланс между трите основни стълба на висшето образование - природните и точните науки, социалните науки, и хуманитаристиката - в ущърб на първите. Този дисбаланс задържа развитието на научния и технологическия прогрес в страната, прогресът, който по оценки на водещи американски икономисти дава до 80% от дългосрочния растеж и богатство на развитите страни. Сериозността на проблема налага координирани мерки от държавата и обществото в политиките по акредитация на висшите училища, в приоритетно финансиране на природните, инженерните и математическите науки и в създаване на широк арсенал от допълнителни стимули за насочване на младите и способни българи в тези области. Заедно с това не трябва да се пренебрегват социалните и хуманитарни науки. Те в синхрон с природните науки ще водят до хармонично развитие на обществото в съответствие с европейските ценности и качество на живот.

Българската академия на науките (БАН) е основната научна институция в страната с утвърдено международно признание. Тя е решаващ

фактор за изграждането на общество, базирано на знание и активен партньор в европейското изследователско пространство. Освен солидните научни фундаментални и приложни изследвания БАН има дългогодишни традиции като най-голям и авторитетен център за обучение на докторанти в страната. Важна дейност е успешното участие на български учени във всички рамкови програми на ЕС и свързаните с тях други инициативи и международни програми. Учените от БАН с успех се включват в различни форми на преподаване в университетите в и извън страната, с което доказват както класата на академичната наука, така и специфичната необходимост от тях при основни учебни дисциплини.

Като се има предвид ролята на Академията за страната ни, както и голямото многообразие на провежданите дейности, *стратегическата цел* на БАН през този период се дефинира по следния начин:

Българската академия на науките – двигател в изграждането на общество, базирано на знание и активен партньор в европейското изследователско пространство

Основните задачи на БАН, в съответствие с нуждите на социално-икономическото и интелектуално развитие на българското общество и в съгласие с европейските и световните критерии за организация на научните изследвания, са да осигурят и поддържат :

- **високо равнище на науката;**
- **интердисциплинарност на изследванията;**
- **международна конкурентоспособност;**
- **национално самочувствие.**

За да се постигне целта и решат основните задачи са необходими дейности в две главни насоки:

(1) Значително увеличаване на финансирането на научните изследвания в България и повишаване на неговата ефективност.

Относителният дял на разходите за наука в БВП на България от средата на 90-те години досега е около 0.5% (след рязко спадане от 2.64% през 1989 г. на 0.88% през 1994 г. и т.н.) при около 1.85% за ЕС(27) и около 1% за другите страни от Централна и Източна Европа през последните години. Предизвикателство пред България е не само да увеличи значително средствата за наука, за да намали изоставането си спрямо средните показатели за ЕС, но и да подобри ефективността на разходите и така да допринесе за повишаване на качеството на научните изследвания. За да се

спре продължаващият разрыв във финансирането на науката в България в сравнение с другите страни от ЕС, повече от наложително е този процент за България да се увеличи в най-скоро време до 1 %, след което да продължи плавно да нараства. Структурата на икономическата дейност у нас предполага държавата да запази водеща роля в процеса на осигуряване на средства за развитие на науката. Следва да бъдат положени сериозни усилия за стимулиране на бизнеса да инвестира в научни изследвания и иновации. В тези дейности е необходима активна роля на държавата, която да даде реален приоритет на развитие на науката, иновациите и новите технологии. Увеличаването на средствата за научни изследвания и иновации следва да се съпровожда с въвеждане на модел на финансиране, стимулиращ конкуренцията и развитието. Това финансиране е необходимо както за фундаментални изследвания в традиционно силни за страната научни направления, така и в областта на авангардни технологии и приложни изследвания, които са значими за страната ни. В това отношение естествен и ефикасен инструмент е и проектното финансиране на научните изследвания и иновациите.

По-доброто финансиране ще доведе до:

- модернизиране на остарялата материална база и оборудване в съответствие със съвременните технологични критерии;
- повишаване на равнището на квалификация както на утвърдените вече, така и на талантивите млади български учени, способни да партнират в Европейското изследователско пространство и глобалната икономика;
- увеличаване на възможностите за научни комуникации и по-конкретно за активна интеграция в европейските програми и структури, включително усвояването на европейските фондове, насочени към развитието на икономиката, обществото и човешкия потенциал на страната ни;
- повишаване на трудовите възнаграждения на учените, съобразено с европейските стандарти, и привлекателността на научната кариера, подмладяване на научния състав, задържане на перспективни и международно утвърдени учени в страната и връщане на вече напуснали я, повишаване на;
- укрепване на националната идентичност и отстояване на историческите, културните и интелектуални ценности, произхождащи от българския народ и неговата земя.

(2) **Продължаване оптимизирането на структурата и научните направления на БАН** в съответствие с европейските критерии за значимост на научните области, създаване на по-добри възможности за реализация и поставяне на високи изисквания към учените. Наличието и размерът на институционалното финансиране да бъде обвързано с научните резултати. За тази цел да бъде въведена периодична независима оценка на качеството на научните изследвания.

Посочените дейности утвърждават Българската академия на науките като Национален център за научни изследвания .

Основните задачи, стратегическата цел и стъпките за нейното достигане, които могат да бъдат разглеждани като функционални приоритети на дейностите на Академията от национално, европейско и световно значение, определят основните *политики* на БАН за периода до 2013 год., както и *програмите*, съставляващи тези политики. Политиките и програмите ще издигнат ролята и авторитета на Академията в националния, европейския и световния процеси за изграждане на общество и икономика, базирани на знания. Те са следните:

Политика 1: Науката – основна двигателна сила за развитие на националната икономика и общество, базирани на знания.

Програма 1.1: Икономическо развитие, социални отношения и структури в България като страна-член на Европейския съюз.

Програма 1.2: Устойчиво развитие, рационално и ефективно използване на природните ресурси.

Програма 1.3: Конкурентоспособност на българската икономика и на научния иновационен капацитет.

Програма 1.4: Човешки и научен потенциал за икономика и общество, базирани на знания.

Програма 1.5: Информационно, експертно и оперативно обслужване на българската държава и общество.

Програма 1.6: Качествено и конкурентоспособно обучение.

Политика 2: Научен потенциал и изследователска инфраструктура – част от Европейското изследователско пространство.

Програма 2.1: Технологично развитие и иновации.

Програма 2.2: Изучаване на климата, Земята и Космоса.

Програма 2.3: Качество на живота и интердисциплинарни изследвания на човека и живата природа.

Програма 2.4: Развитие на информационното общество.

Програма 2.5: Нови и възобновяеми енергийни източници и енергийна ефективност.

Програма 2.6: Сигурност на държавата и обществото.

Политика 3: Националната идентичност и културното разнообразие в Европа и света.

Програма 3.1: Езикът, литературата, изкуството, архитектурата, етнокултурните традиции и фолклорът – принос на България към културното разнообразие на Европа и света в исторически и съвременен план.

Програма 3.2: Историята на българските земи, България и българите.

Програма 3.3. Ценностната система на българското общество.